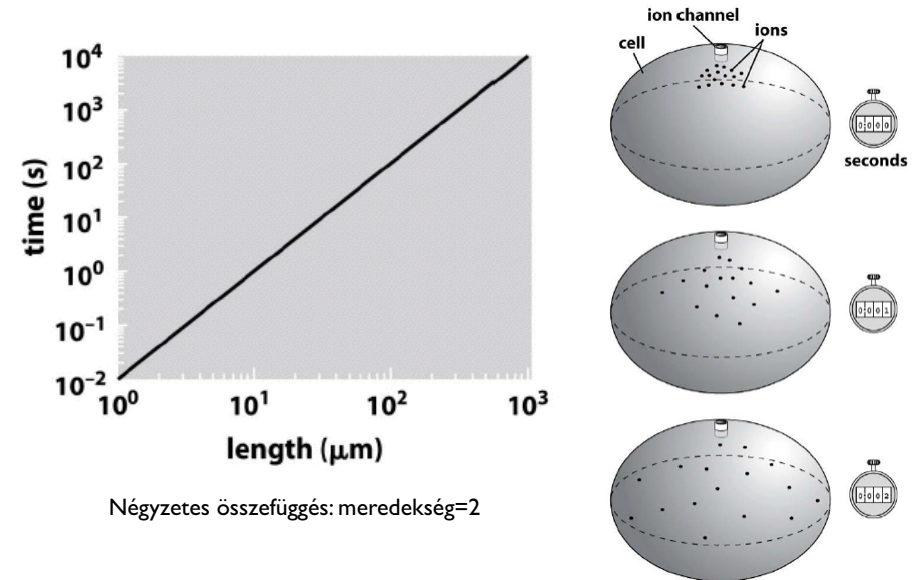

AZ ÉLŐ SEJT FIZIKAI BIOLÓGIÁJA: DIFFÚZIÓ, POLIMERIZÁCIÓ, REPTÁCIÓ

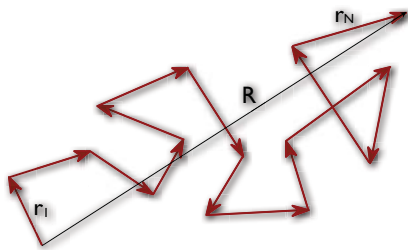
KELLERMAYER MIKLÓS

A diffúzió csak rövid méretsálán gyors

A DIFFÚZIÓ ÉS BOLYONGÓ MOZGÁS KAPCSOLATA

Brown-mozgás - "random walk"

"Négyzetgyök törvény":

$$\langle R^2 \rangle = Nl^2 = Ll$$

R = elmozdulás
 N = elemi lépések száma
 $l = |\vec{r}_i|$ = átlagos szabad úthossz
 r_i = elemi lépés
 $Nl = L$ = teljes út

Átlagos részecske
sebesség: $v = \frac{l}{\tau}$

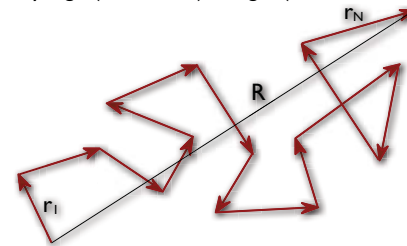
Teljes bolyongási
idő: $t = N\tau$

Diffúziós
együttható: $D = \frac{1}{3}v^2\tau$

$$\langle R \rangle = \sqrt{Nl^2} = \sqrt{\frac{t}{\tau}l^2} = \sqrt{t}l = \sqrt{3Dt}$$

A polimérek alakja a bolyongó mozgásra emlékeztet

Bolyongó (Brown-féle) mozgás ("random walk")

"Négyzetgyök törvény": $\langle R^2 \rangle = Nl^2 = Ll$

R = vég-vég távolság; r_i = elemi vektor; N = elemi vektorok száma;
 $l = |\vec{r}_i|$ = korrelációs hossz ("perzisztenciahossz", hajlítómerevség mértéke); $Nl = L$ = kontúrhossz

Bolyongó (diffúzióvezérelt) mozgás esetén R =elmozdulás, N =elemi lépések száma, L =teljes megtett út, és l =átlagos szabad úthossz.

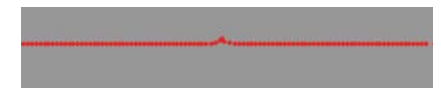
Makroszkópikus folyamat esetén: $\langle \Delta x^2 \rangle = 2Dt$.
 $\langle \Delta x^2 \rangle$ = átlagos négyzetes elmozdulás, D = diffúziós állandó, t = diffúziós idő (megfigyelés időtartama)

Az elemi vektorok orientációs rendezetlenségére törekvése **rugalmasságot** eredményez

Entropikus rugalmasság:
 Termikus gerjesztésre a polimerlánc random, ide-oda hajló fluktuációkat végez.

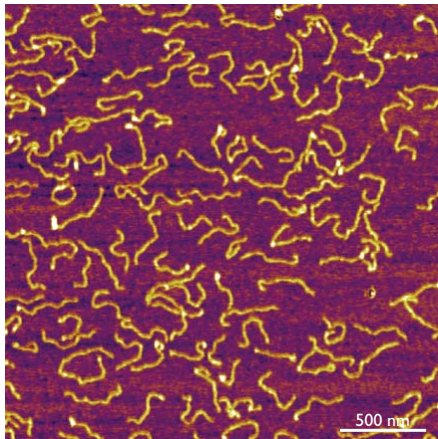
Nő a lánc konformációs entrópiája (elemi vektorok orientációs rendezetlensége).

Az entrópiamaximumba törekvés miatt a polimerlánc rövidül.

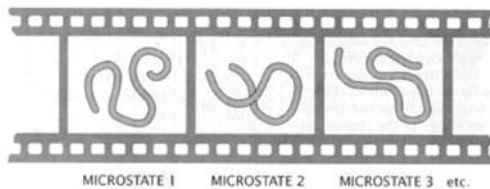

Polimerlánc “egyensúlyi” alakja

Az a makroállapot, amely a legtöbb mikroállapottal valósítható meg (legvalószínűbb állapot)

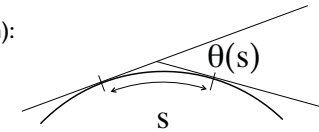

DNS molekulák atomerő mikroszkópos felvétele

Féregszerű polimermodell (Wormlike chain)

WLC (wormlike chain):

ha s elég nagy, $\langle \cos \theta(s) \rangle$ s függvényében lecseng: $\langle \cos \theta(s) \rangle = \exp\left(-\frac{s}{l_p}\right)$
 l_p = perzisztencia hossz

ha $s \ll l_p$, akkor $\langle \cos \theta(s) \rangle \sim 1$, és a $\theta(s)$ szög 0 körül fluktuál.

Ha $s \gg l_p$, akkor $\langle \cos \theta(s) \rangle \sim 0$,

azaz $\theta(s)$ 0° és 360° közötti értékeket ugyanolyan valószínűséggel vehet fel.

A perzisztencia hossz értelme:

az a hossz, amelyen belül a lánc megtartja irányát (emlékszik rá).

A perzisztencia hosszon túl a lánc elfelejti irányítottságát.

$$l_p = \frac{EI}{k_B T}$$

EI = hajlítómerevség (E = Young modulus - anyagfüggő, I = keresztmetszet másodrendű nyomatéka - alakfüggő); $k_B T$ = termikus energia

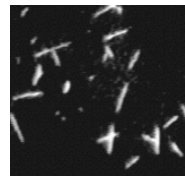
Értelme: minél merevebb egy lánc, annál nagyobb távolságon (l_p) lesznek csak észlelhetők a termikusan gerjesztett fluktuációk.

A globális alak és rugalmasság között összefüggés van

l = perzisztencia hossz (hajlítómerevséget jellemzi)
 L = kontúrhossz

Merev lánc
 $l \gg L$

Mikrotubulus

Szemiflexibilis lánc
 $l \sim L$

Aktin filamentum

Flexibilis lánc
 $l \ll L$

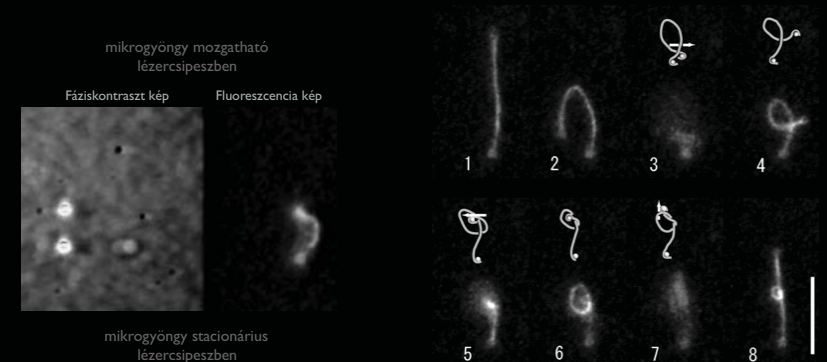

DNS molekula

Entropikus rugalmasság vizualizálása

Csomókötés egyetlen DNS láncra

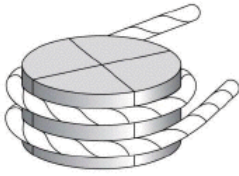
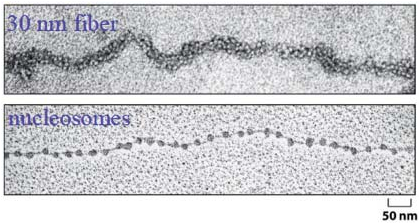
Kinosita Group

A humán genom fizikai mérete

A tanteremnyi modell-sejtre adaptálva:

	Idealizált sejt: 20 µm oldalalú kocka	Analogia - Tanterem: 20 m oldalalú kocka
DNS vastagsága	2 nm	2 mm
DNA teljes hossza	2 m	2000 km
Perzisztenciahossz (L_p)	50 nm	5 cm
Átlagos vég-vég hossz $\sqrt{\langle R^2 \rangle} = \sqrt{L_p L_c}$	320 µm	320 m
Girációs sugár (R_G) $R_G = R/\sqrt{6}$	130 µm	130 m

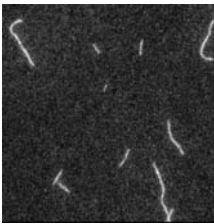
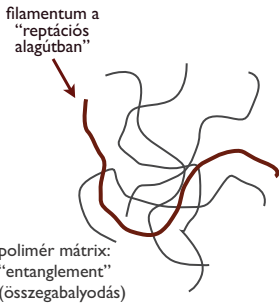
- Tehát: az egyensúlyi alakú DNS nem férne el a sejtben.
- Teljesen kompakt DNS (elméletileg legkisebb) térfogata (2 mm alapterületű, 2000 km hosszú henger térfogata): **8 m³** (2 m élhosszúságú kocka)
- A DNS-t a sejtben **csomagolni** szükséges!

Egyedi nukleosóma partikulum: hiszton fehérjekomplex (oktamer) + ~1.6-ször köré tekeredett DNS

A DIFFÚZIÓ SPECIÁLIS ESETE: REPTÁCIÓ

- Reptáció: polimér hálóban történő "kígyószzerű" diffúzió. (Reptila: hüllők)

$$\tau_r = \frac{L^2 \cdot N}{\mu \cdot k \cdot T}$$

τ_r = Reptációs idő, egy kontúrhossznyi távolság megtételéhez szükséges idő;
 L = kontúrhossz; N = elemi szegmensek száma; μ = lánc mozgékonyaság; kT = termikus energia

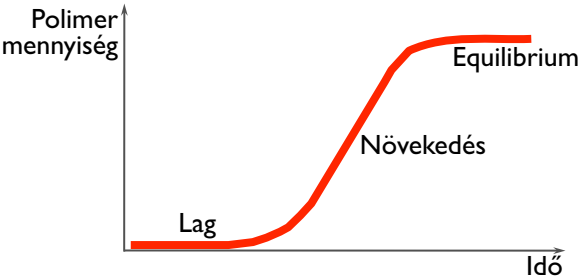
$$D_r = \frac{(a \cdot \sqrt{N})^2}{\tau_r}$$

D_r = Reptációs diffúziós állandó;
 N = elemi szegmensek száma; a = elemi szegmens hossz (~perzisztenciahossz); τ_r = reptációs idő.
 N.B.: számláló az átlagos négyzetes elmozdulással analóg.

Polimerizáció

Alegységek összeállásának folyamata

- A polimerizáció fázisai:
1. Lag fázis: nukleáció
  2. Növekedés fázisa
  3. Equilibrium (egyensúly) fázisa

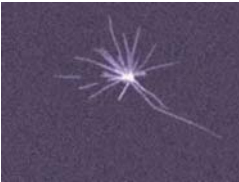

Polimerizációs egyensúlyok

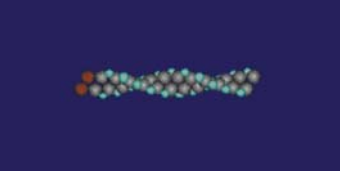
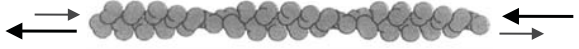
1. valódi equilibrium

2. dinamikus instabilitás: folyamatos, lassú növekedést követő katasztrofikus depolimerizáció

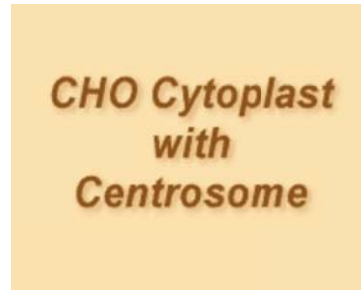
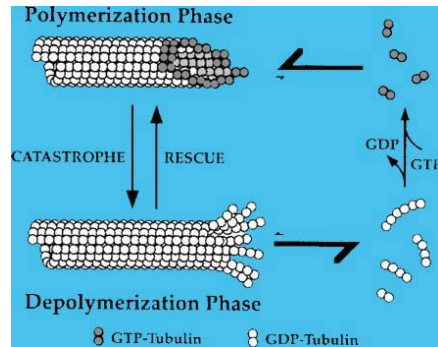

3. Treadmilling: taposómalom

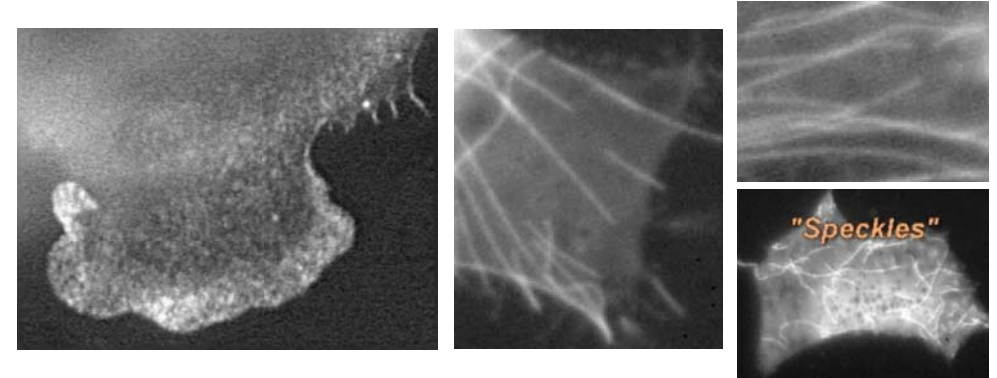

Dinamikus instabilitás Mikrotubulusok

Gary Borisy

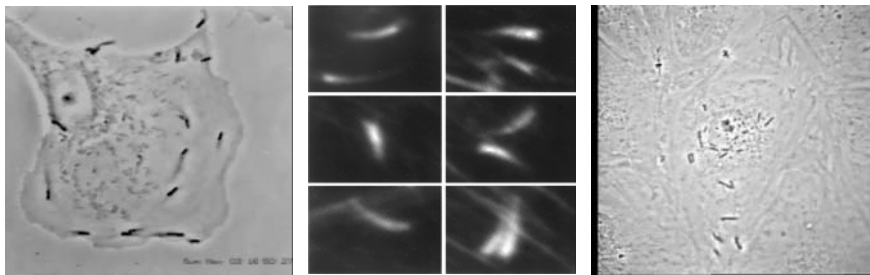
In vivo treadmilling

Aktin
GFP-aktin Speckle microscope
Clare Waterman-Storer

Microtubulusok
Gary Borisy

Motilitás aktin polimerizációval Intracelluláris patogének mozgása

Listeria monocytogenes

F-aktin jelölés phalloidinnel

Shigella flexneri

Motilitás aktin polimerizációval *In vitro* körülmények

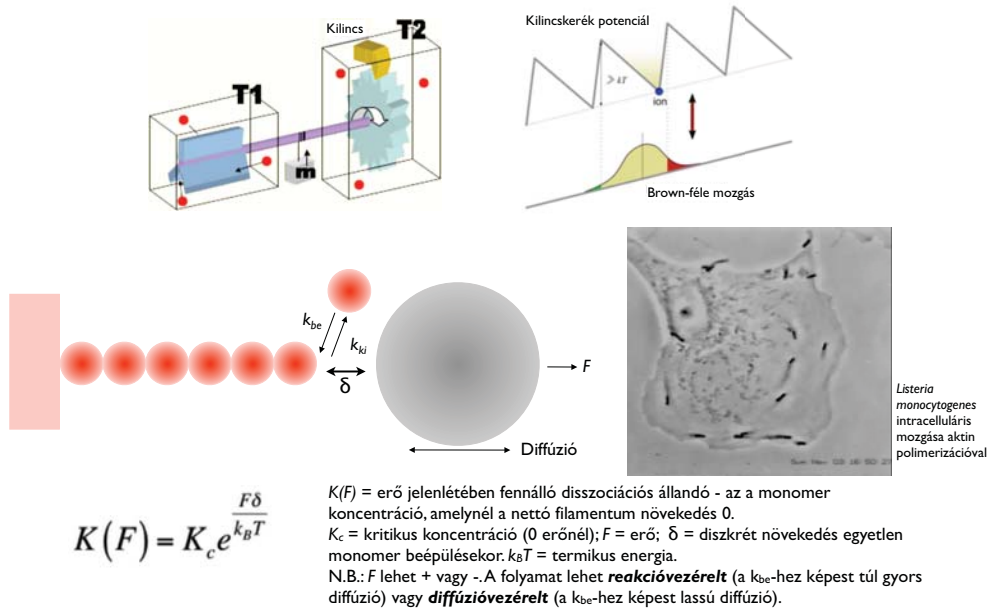
Listeria Xenopus extraktumban

ActA-val aszimmetrikusan bevont
mikrogönggy Xenopus extraktumban

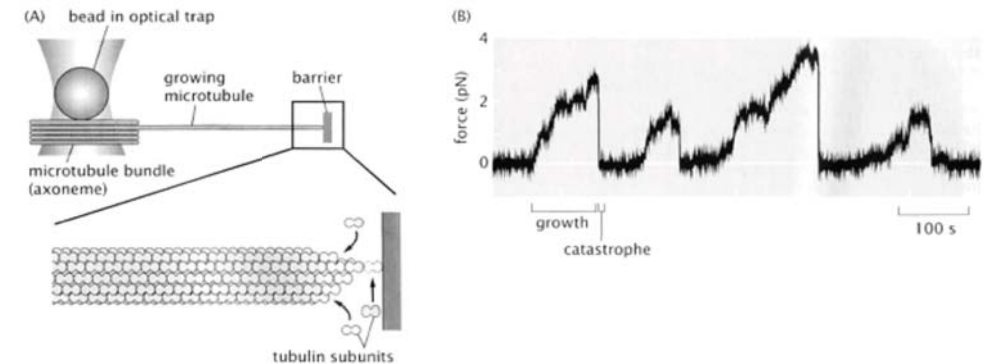
ActA-val szimmetrikusan bevont
mikrogönggy Xenopus extraktumban

ActA: A protein expressed by the bacterium *Listeria monocytogenes* that is responsible for the "rocketing" motility of the bacterium throughout the eukaryotic host cell. In addition to other host proteins, ActA binds actin directly.

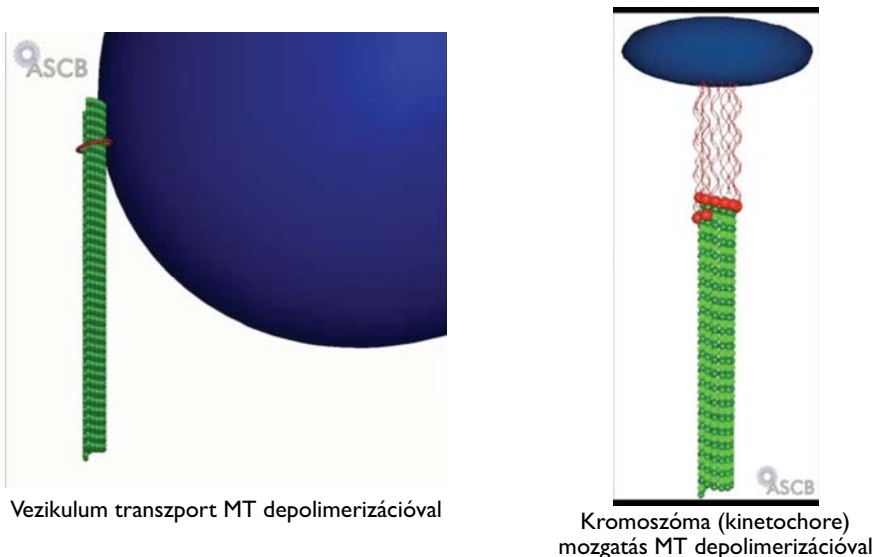
A diffúzió speciális esete: Brown-féle kilincskerék

A polimerizációs erő megmérhető

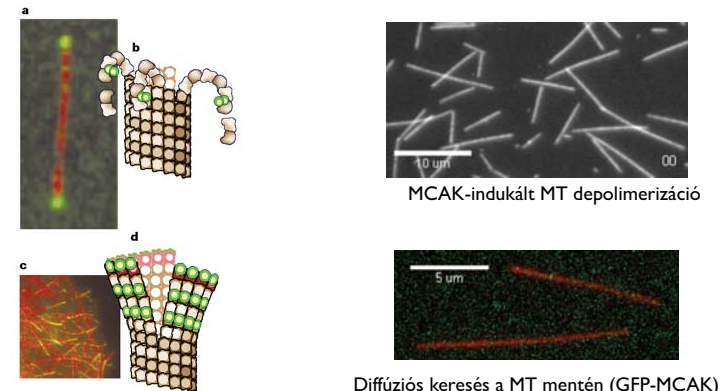

MT-depolimerizáció- vezérelt erő kifejtés

MCAK: MT-depolimerizáló kinezin

MCAK:
 "Kinezin-13"
 A MT + végéhez kötődik
 Diffúziós mechanizmussal keresi meg a + véget
 ATP-t hidrolizál
 MT depolimerizációt szabályoz ("katasztrófa-faktor")

AZ ÉLŐ SEJT FIZIKAI BIOLÓGIÁJA: MOTORFEHÉRJÉK

Motorfehérjék

1. Specifikus citoszkéletális filamentumhoz kapcsolódnak (DE...)
2. Elmozdulást és erőt generálnak
3. Kémiai energiát használnak fel
4. Kémiai energiát közvetlenül alakítják mechanikai munkává (nincs közbülső hő- vagy elektromos energia)

Motorfehérjék alaptípusai

1. Aktin alapú

Miozinok: Konvencionális (miozin II) és nem-konvencionális Miozin szupercsalád (I-XXIV osztályok). Plusz vég irányába mozognak.

2. Mikrotubulus alapú

a. Dineinek: Ciliáris (flagelláris) és citoplazmáris dineinek.

A mikrotubulus mentén a minusz vég irányába mozognak.

b. Kinezinok: Kinezin szupercsalád: konvencionális és nem-konvencionális.

A mikrotubulus mentén a plusz vég irányába mozognak.

c. Dinaminok: MT-függő GTPáz aktivitás

Biológiai szerep: vakuoláris fehérjeválogatás (pinchase enzimek)?

3. DNS alapú mechanoenzimek

DNS és RNS polimerázok, vírus kapszid csomagoló motor, kondenzinek

A DNS fonál mentén haladnak és fejtenek ki erőt

4. Rotációs motorok

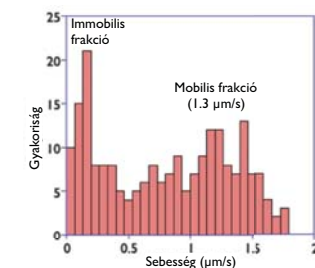
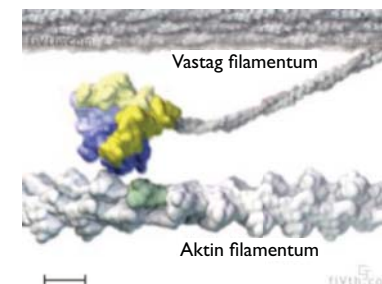
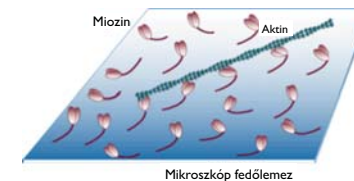
F1F0-ATP szintetáz

Bakteriális flagelláris motor

5. Mechanoenzim komplexek

Riboszóma

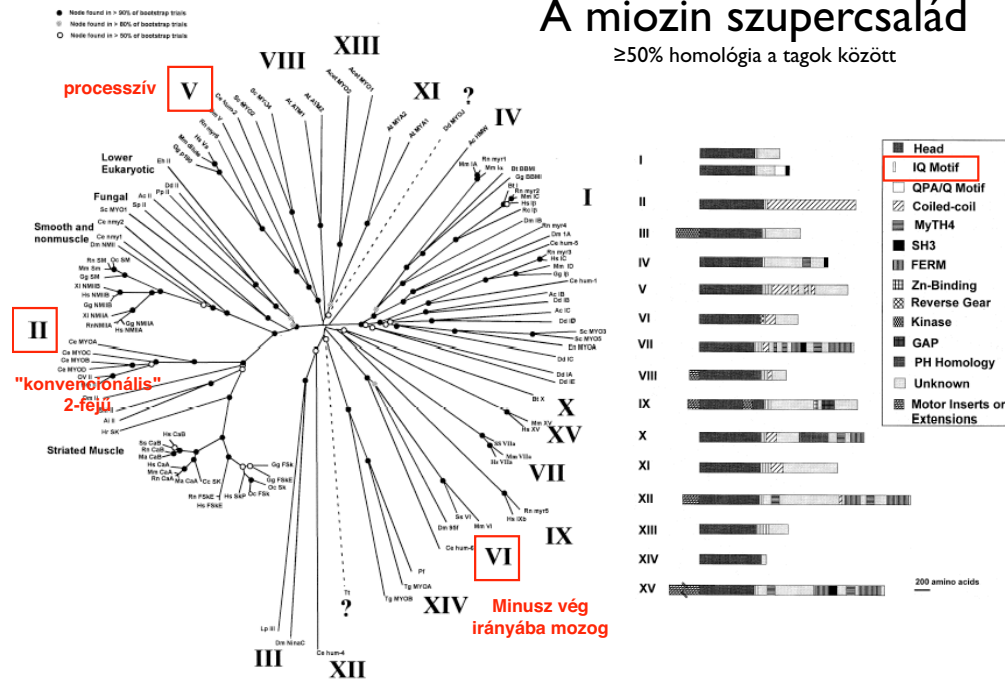
In vitro aktomiozin motilitás

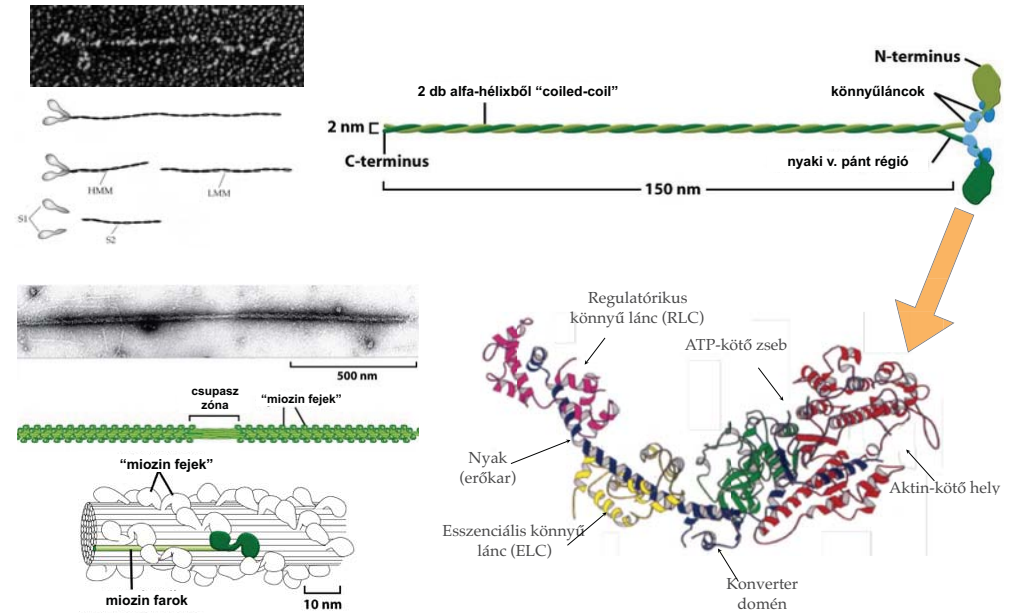

A miozin szupercsalád

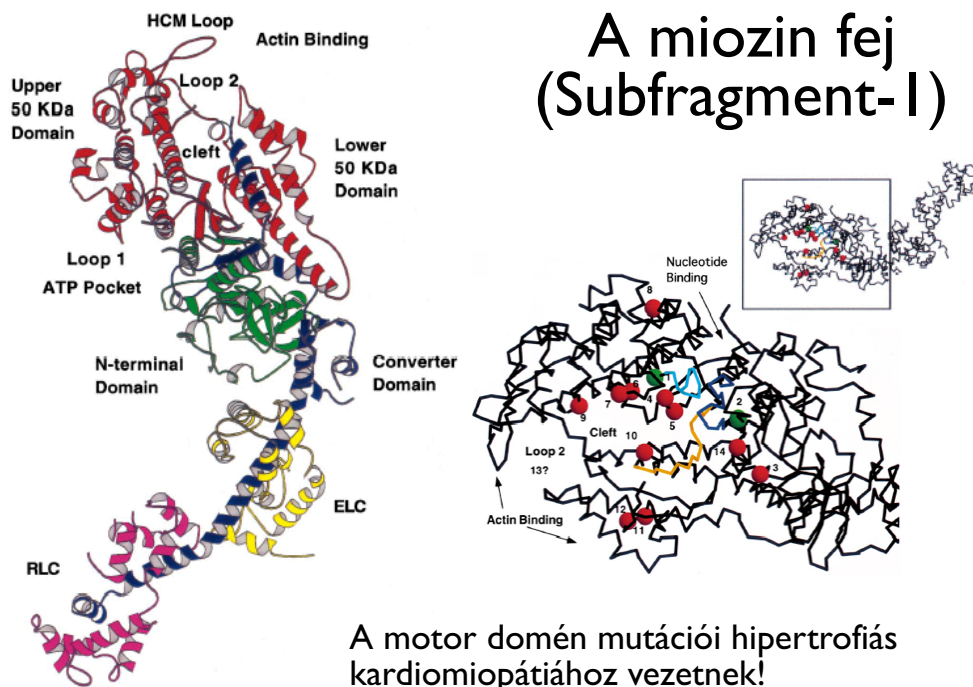
≥50% homológia a tagok között

A miozin II

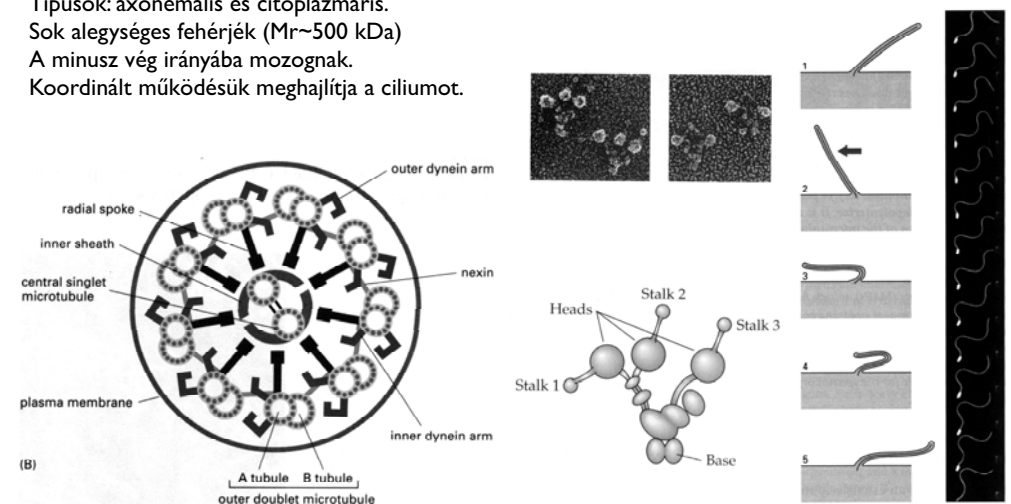
A miozin fej (Subfragment-I)

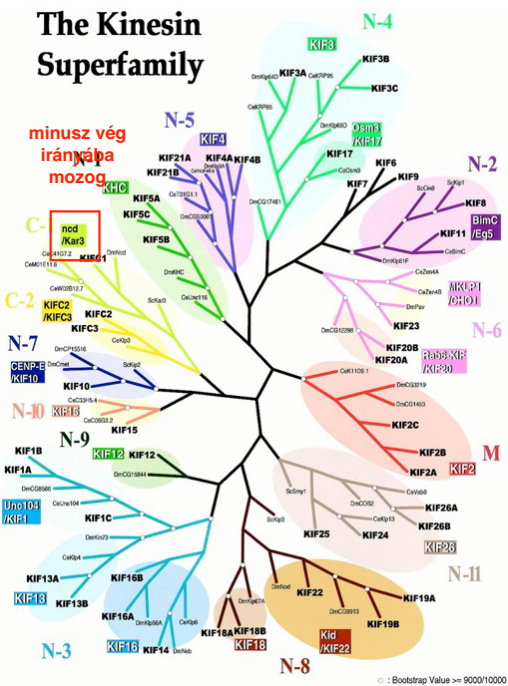
A motor domén mutációi hipertrofiás kardiomiopátiához vezetnek!

Dineinek

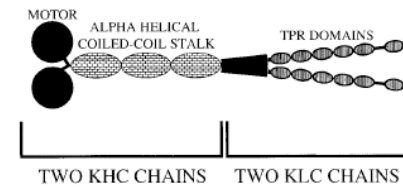
Típusok: axonemális és citoplazmális.
Sok alegységes fehérjék (Mr~500 kDa)
A minusz vég irányába mozognak.
Koordinált működésük meghajlítja a ciliumot.

The Kinesin Superfamily

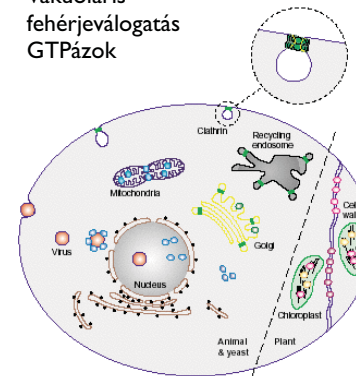
Processzív motorok.
Plusz vég irányába mozognak.
Vesicular transport

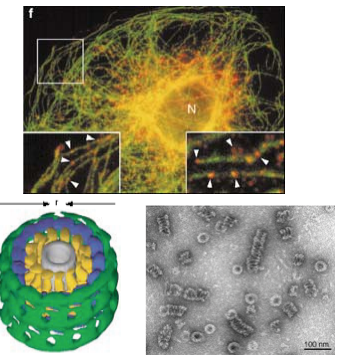
Switch domén:
hasonlít a
miozinhoz és
G-fehérjékhez.

Dinaminok

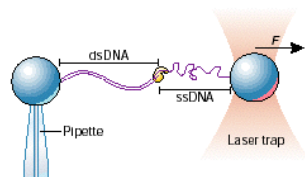
Vakuoláris
fehérjevalogatás
GTPázok

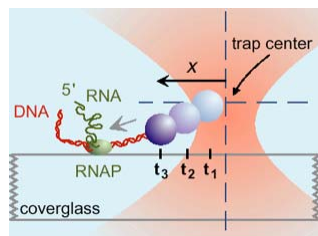
Protein	Localization	Function	Self-assembly
Dynamin	Plasma membrane (clathrin coat), Golgi, endosomes	Vesicle formation, fission	+
Vps1	Golgi	Vesicle formation and transport	Unknown
Drp1/Grp1/COP1	Mitochondria outer membrane	Mitochondrial fission and morphology	+
Mgm1/Msp1/COP1	Mitochondria inner or outer membrane, or matrix	Mitochondrial morphology	Unknown
Phragmoplastin	Cell wall	Cell wall morphology	+
ADL1	Cell wall, chloroplast	Membrane blebbing	+
ADL2	Chloroplast	Unknown	Unknown
HSBP1	Cytoplasm	Anti-viral activity	+
Mx	Cytoplasm, nucleus	Anti-viral activity	+

DNS motorok

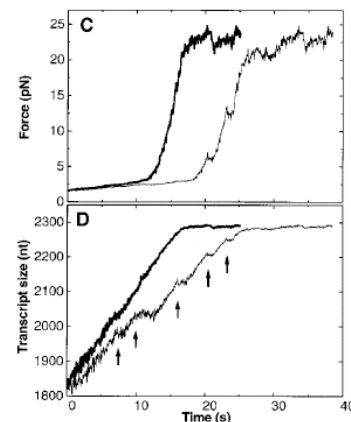

T7 DNS Polimeráz

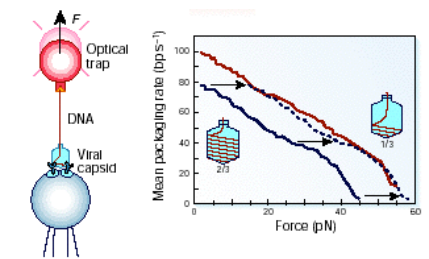
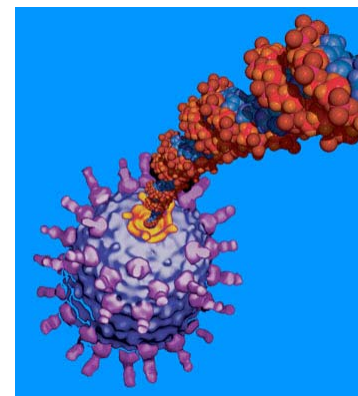
RNS Polimeráz

Processzív motorok

RNS Polimeráz, Wang et al. 1998.

Vírus portális motor Különleges DNS motor

φ29 bakteriofág portális motor

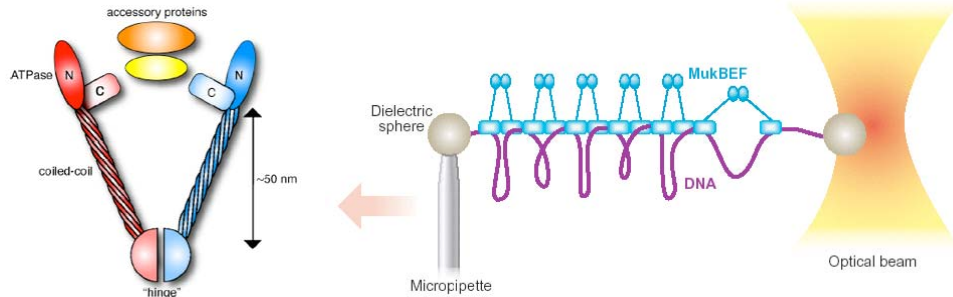

DNS mechanoenzimek

Kondenzinek

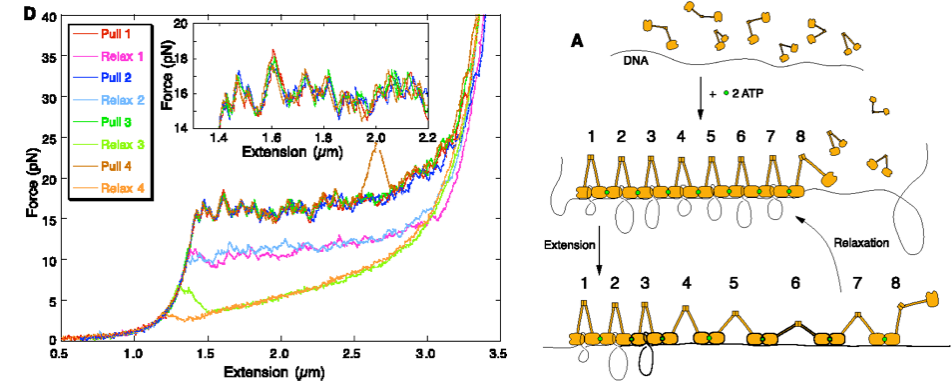
SMC fehérjecsald

SMC = "structural maintenance of chromosomes"

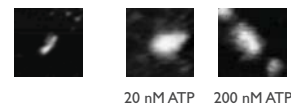
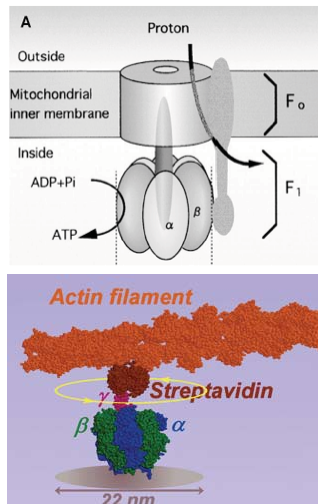
MukBEF nanomechanika

és kondenzációs model

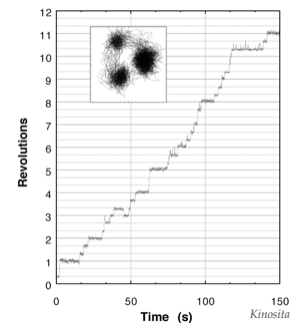

ROTÁCIÓS MOTOROK I:

F1F0-ATP SZINTETÁZ

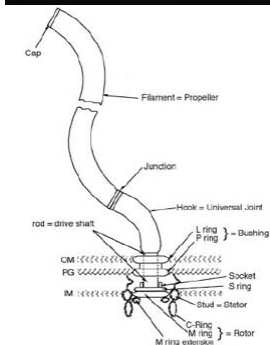
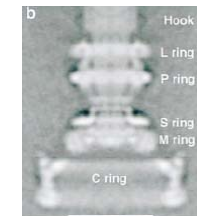

Diszkrét 120° rotációs lépések

ROTÁCIÓS MOTOROK II:

Bakteriális flagellum motor

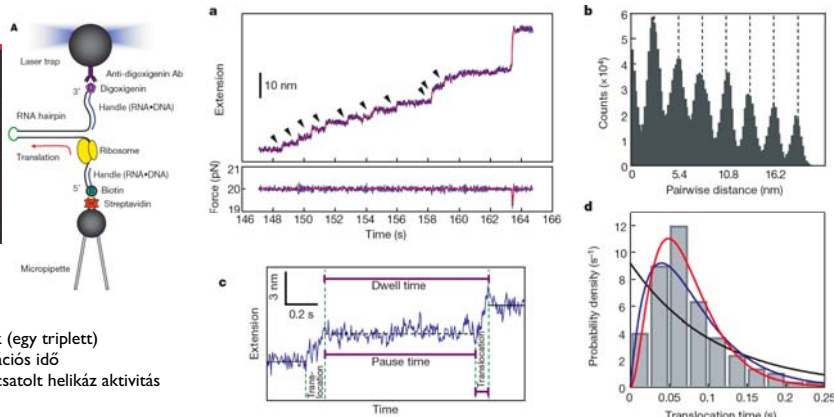
Fordulatszám: > 20000 rpm
Fogyasztás: 10⁻¹⁶ W
Hatásfok: > 80%
Energiaforrás: protonok

Mechanoenzim komplex Riboszóma

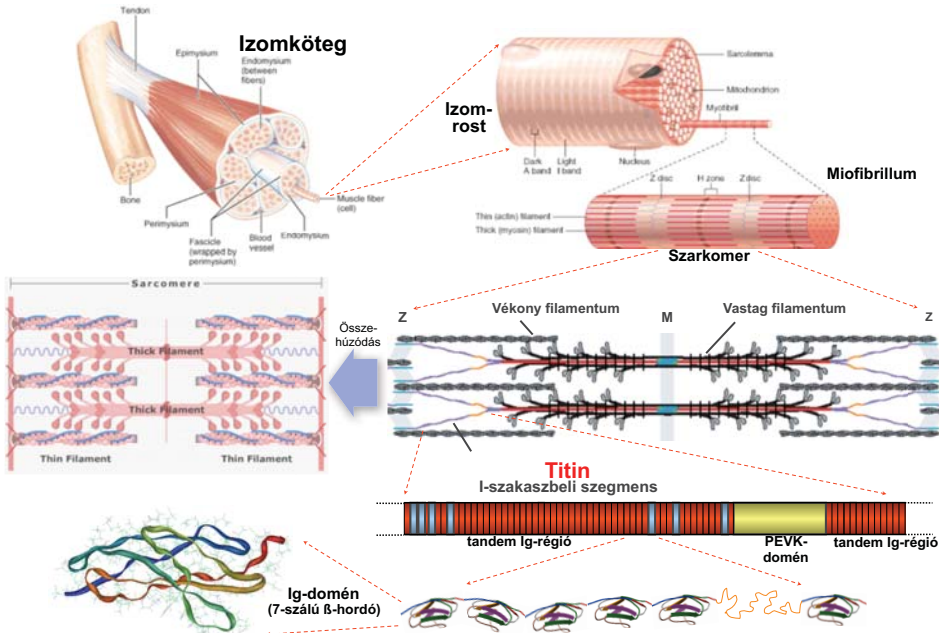
Wen et al. Nature 2008

2.7 nm-es lépések (egy triplétt)
0.078 s transzlokációs idő
Transzlokációval csatolt helikáz aktivitás

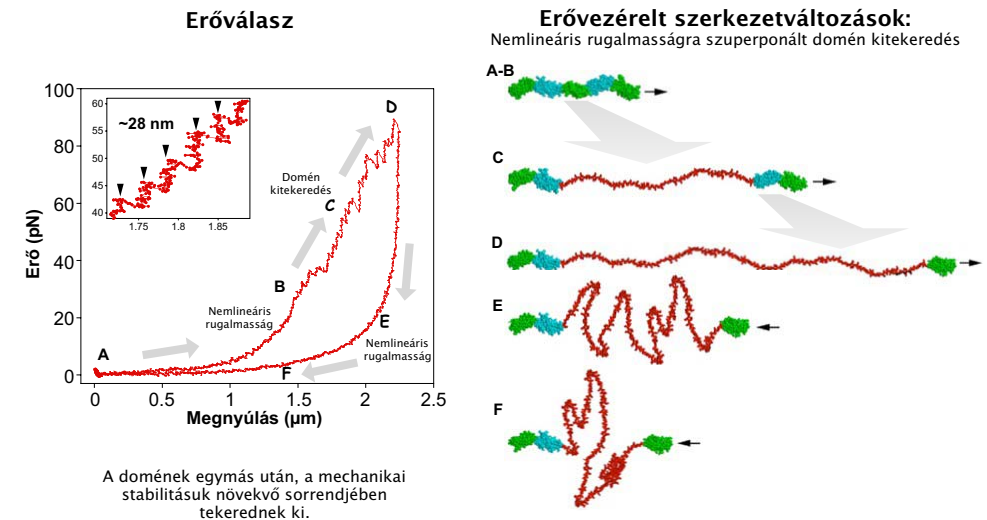

AZ ÉLŐ SEJT FIZIKAI BIOLÓGIÁJA: EGYENSÚLYTÓL TÁVOLI FOLYAMATOK

Titin: rugalmas molekuláris “gyöngyfűzér”

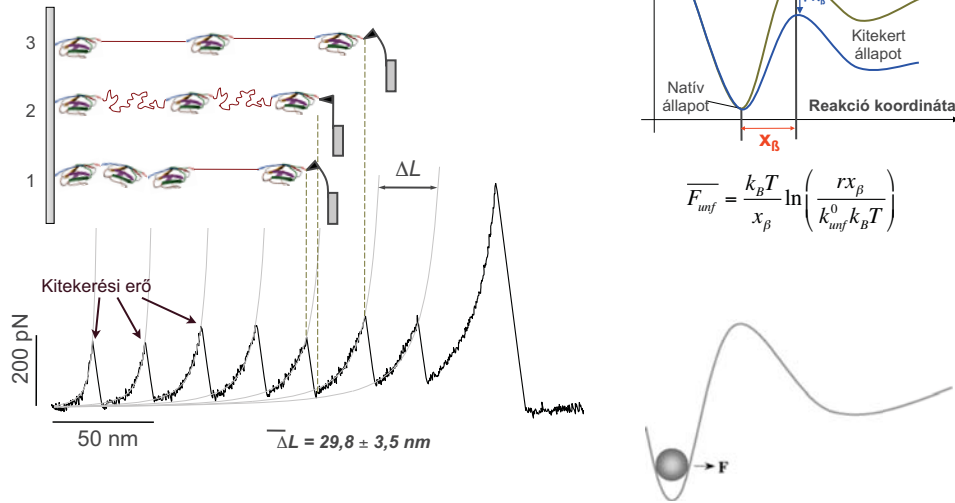

Titinmolekula nanomechanikája lézercsipesszel

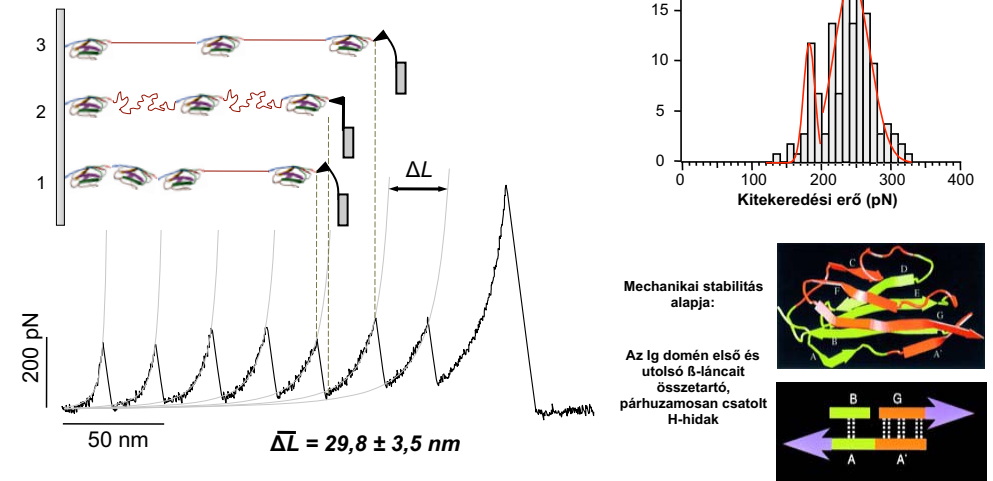
Erővezérelt fehérje-kitekeredés

Titin I55-62 rekombináns fragmentum kitekerése

Titin I55-62: viszkoelasztikus molekulaszakasz

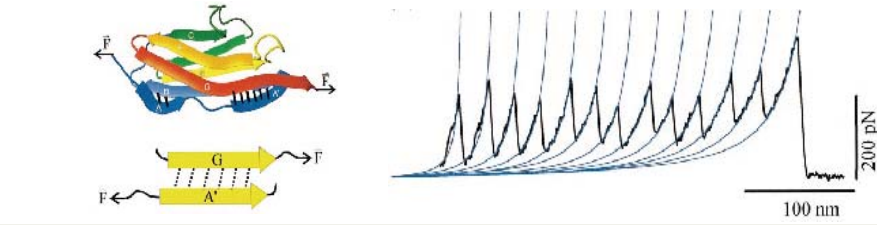
Az I55-62 fragmentum kitekeredési görbéje

A mechanikai stabilitás biológiai logikája

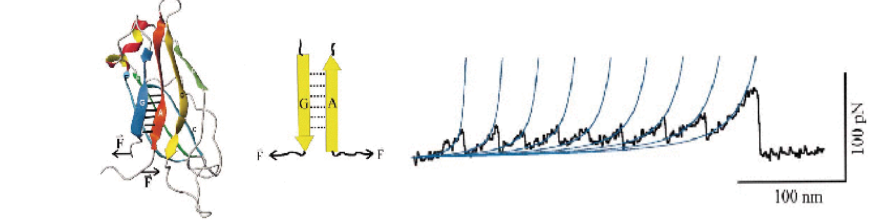
Szerkezetet összetartó H-hidak párhuzamos csatolása

Nagy kitekeredési erő

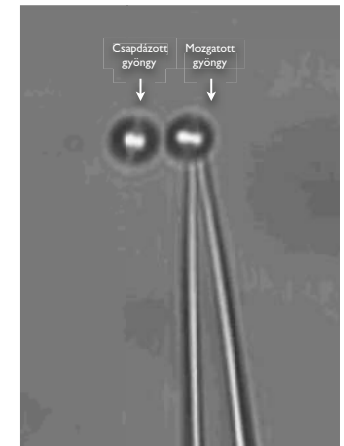
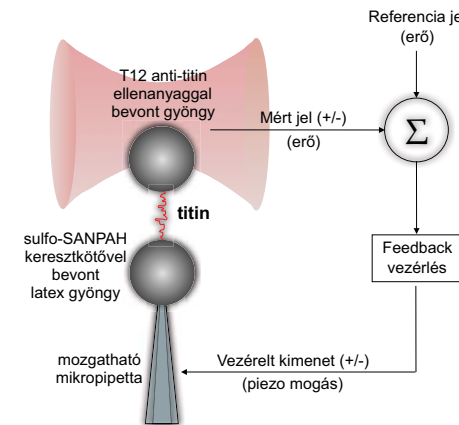

Szerkezetet összetartó H-hidak soros csatolása

Alacsony kitekeredési erő

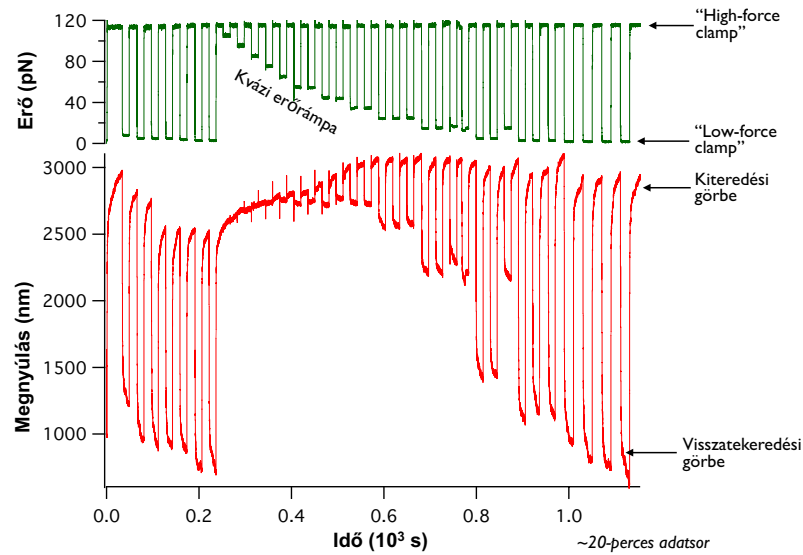

Titin nanomanipulálás erővisszacsatolt lézercsippessel

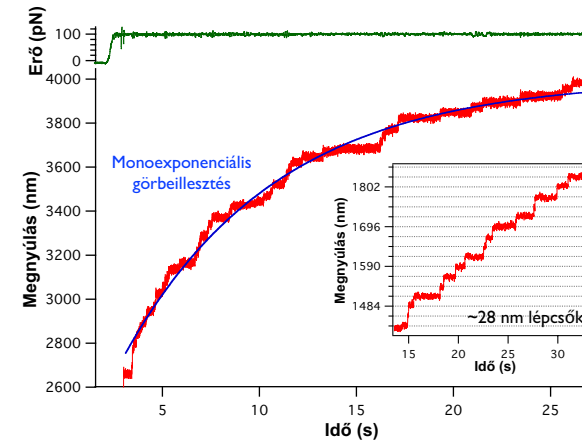

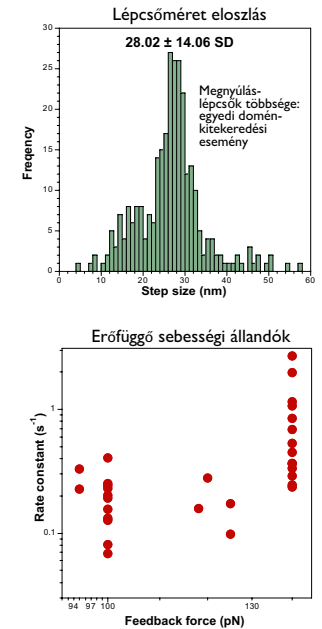
Konstans-erő kísérlet egyetlen titinmolekulán

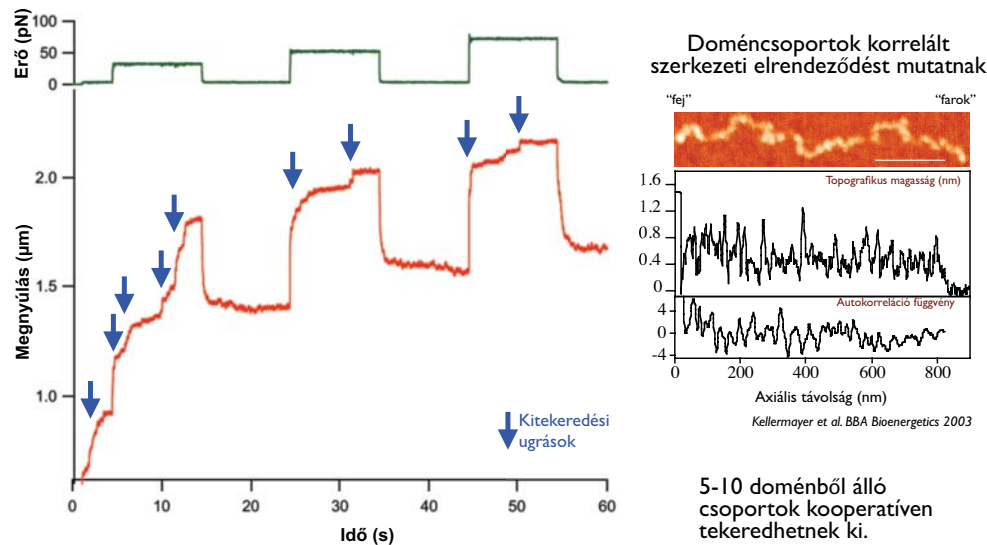
Titin kitekeredés konstans erőnél

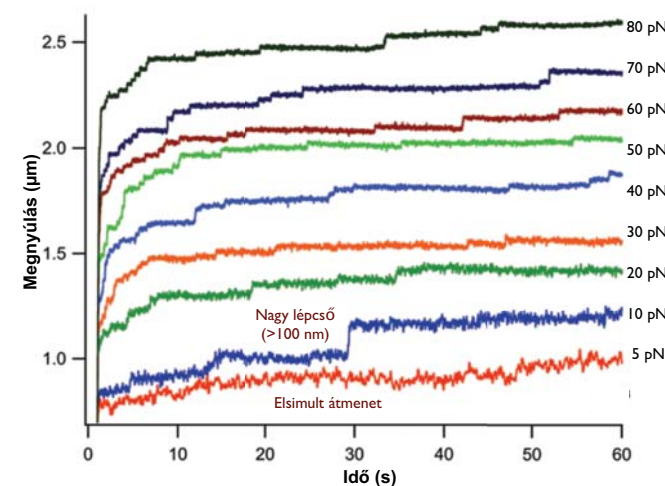
A várttól eltérések mutatkoznak a lépcsőméret eloszlásban, a monoexponenciális idő-megnyúlás görbe lefutásában és az erőfüggő sebességi állandó összefüggésben.

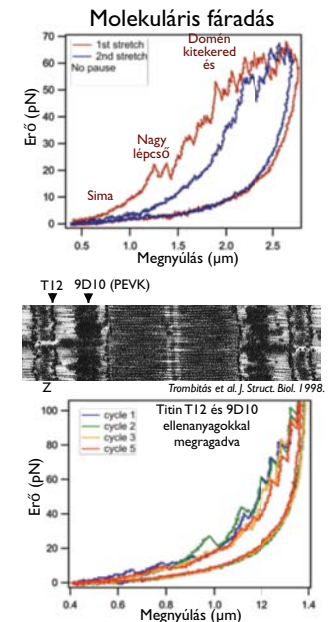
Doménkitekeredés hirtelen ugrásokban

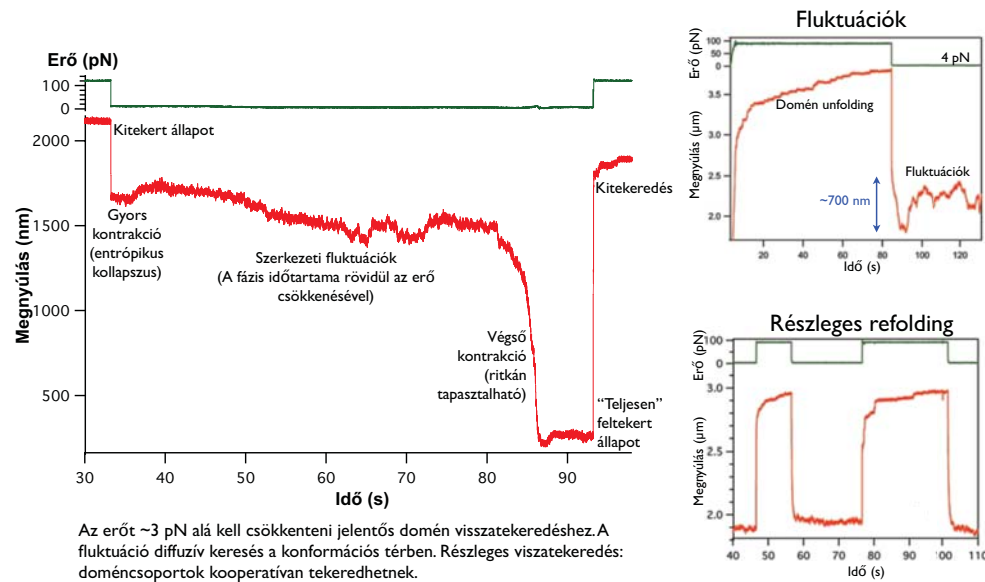
Szerkezeti átmenetek alacsony erőnél

Az elsimult és nagy, lépcsőszerű átmeneteket a PEVK doménben kialakuló rövid- és hosszútávú elektrosztatikus kölcsönhatások okozhatják, amelyek a mechanikai fáradás alapjául szolgálnak.

Titin gombolyodás konstans erőnél

A visszatekeredési útvonal változatos még egyetlen molekula esetén is

